

УДК 37.013:316.74

Григорій Хоружий

ORCID iD 0000-0002-4793-3065

доктор філософських наук, професор,
Київський національний торговельно-економічний університет,
вул. Кіото, 19, 02156 Київ, Україна
g.khoruzhyi@gmail.com

ПЕДАГОГІКА ВІЛЬНОГО ЧАСУ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Автор розглядає поняття вільного часу та його такі функції, як: рекреаційна, розвиток особистості, задоволення потреб, комунікаційна, передача життєвого досвіду. Приділяється увага розвитку дітей та молоді. У цьому зв'язку досліджується виникнення та становлення педагогіки вільного часу, зокрема у Німеччині та Австрії, а також підготовка фахівців для даної сфери. Цікавою є рефлексія щодо соціокультурної анімації у Франції, Швейцарії та країнах Латинської Америки. В статті вивчається також досвід США та ФРН з питань реалізації «концепції різноманітності».

Ключові слова: анімація; вільний час; дозвілля; педагогічна наука; педагогіка вільного часу; педагогіка дозвілля; різноманітність; соціально-культурна анімація.

DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.3137

Вступ. Людина, як відомо, використовує час на трьох рівнях – фізичному, біологічному та соціальному. Сучасне поняття «вільний час» ввів у науковий обіг німецький педагог Фрідріх Фрьобель у 1823 р. Ним він позначив час, який відводився вихованцям дитячого закладу для використання відповідно до їх індивідуальних потреб. Вільний час став предметом вивчення різних наук. Філософія розглядає вільний час як соціальний простір для задоволення специфічних потреб людини, як його соціальну цінність та взаємозв'язок з робочим часом. Педагогічна наука вивчає цілі й основні напрями виховання, форми, методи і засоби впливу на особистість у вільний час, приділяючи головну увагу дітям та молоді.

Філософське розуміння часу означає сприйняття свідомістю людини форми змін або порядку подій, що визначають «напрямок часу». Певну увагу цьому питанню приділяли такі філософи як Платон, Аристотель, Августин, Лейбніц, Кант. Проблема сприйняття часу пов'язувалась з тим, чи час «створюється» певним його баченням чи є незалежним і даним людині об'єктивно. У цьому контексті розрізняються такі аспекти як: суб'єктивне сприйняття часу; глибина усвідомлення часу; орієнтація на майбутнє чи на минуле; інтерпретація майбутнього і його сприйняття (пасивне чи активне). Уже античні греки розмежовували роботу і вільний час. Дозвілля визначали як те, що заперечувало працю («*scholē*»), і тому називалось «*a-scholē*». Саме від поняття «*scholē*», як вважають, і походить також слово «школа». Схожих поглядів дотримувались і римля-

ни, у яких поняття «праця» означало «*neg-otium*», тобто заперечення дозвілля «*otium*».

Метою статті є певне уточнення соціально-філософськими та педагогічними науками поняття «вільний час» та його впливу на особистість, з'ясування сутності та досвіду педагогіки вільного часу і підготовки відповідних фахівців, а також вивчення зарубіжної практики анімації та соціокультурної анімації.

Аналіз соціально-філософських аспектів педагогіки вільного часу. Певний філософський та соціально-педагогічний інтерес становить питання про вплив вільного часу на особистість, зокрема такі його функції як: рекреаційну (відновлення для продуктивної праці); розвиток особистості; задоволення потреб; комунікацію; передачу життєвого досвіду.

Педагогіка вільного часу виникла в період після першої світової війни. Вважається, що це поняття у 1927 р. використав німецький педагог Фріц Клатт. Зміни в розумінні вільного часу змусили німецьких фахівців з часом уточнити визначення педагогіки вільного часу і змінити напрям даної дисципліни. Так, у березні 1978 р. в Німецькому науково-педагогічному товаристві була заснована комісія з педагогіки вільного часу, яка потім називалась секцією педагогіки вільного часу, а в 1998 р. була перейменована в секцію дослідження педагогіки вільного часу. У 90-х роках минулого століття педагогіка вільного часу пережила активне поширення в туристичній галузі, оскільки все більша увага приділялась спортивним заходам, методам гри та життєвої орієнтації, обговоренню спільного досвіду, охопленню різними заходами дорослих тощо.

Відомими фахівцями у даній галузі вважаються у ФРН Вольфганг Нарштедт, Франц Пеггелер і Горст Опашовські, в Австрії – Петер Целльман та Рейнгольд Попп. Під педагогікою вільного часу вони розуміють теорію, сукупність проблем і процесів виховання та навчання, зумовлених наявністю та використанням вільного часу. Об'єднуючим елементом виступає розуміння вільного часу як певної сфери життя, що відмежовується від навчання та трудової діяльності, включає методи різних галузей педагогіки, зокрема педагогіку переживань, а також передбачає задоволення певних інтересів та потреб у сфері вільного часу, засвоєння необхідних навичок і знань.

Особливістю педагогіки вільного часу виступає її дидактика, що охоплює людину у всій її цілісності, забезпечення балансу між потребами у відпочинку та формуванням певних компетентностей – соціальних, культурних, креативних та комунікативних. Йдеться про задоволення потреб у відпочинку, здоров'ї, задоволеннях, участі в культурному житті, самовизначенні, формуванні групи, спільному проведенні вільного часу, дозвіллі тощо. Відповідно досить різноманітним є і методичний арсенал педагогіки вільного часу, що включає, наприклад, методи педагогіки переживань, педагогіки ігор, медійної педагогіки тощо. У Німеччині педагогіка вільного часу може охоплювати і фізичну культуру, що підвищує мотивацію учнів до занять спортом і в цілому позитивно впливає на успіхи в навчанні. Прийнята концепція організації вільного часу школярів передбачала спортивну і мистецько-креативну активність та змістовне дозвілля. Значну роль при цьому зіграли якість роботи педагогів вільного часу та їх педагогічна компетентність (Freizeitpädagogik).

Однак пізніше, перш за все у німецькомовному просторі, постало питання створення науково-дослідних та навчальних закладів з педагогіки вільного часу. Так, наприклад, у 1974 р. у Відні з ініціативи молодіжних організацій виник Інститут педагогіки вільного часу, який фінансується земельним відділом з питань молоді. Його діяльність охоплює питання базової освіти з педагогіки вільного часу, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців, що включає основний та поглиблений курс роботи з молоддю, а також консультування фахівців з цих питань. Започатковано заняття з запобігання вживання наркотиків, програму відкритих семінарів, підвищення кваліфікації вихователів другої половини дня тощо. При викладанні деяких дисциплін Інститут співпрацює з організаціями вільного часу.

Упродовж п'яти років здійснюється підготовка фахівців з педагогіки вільного часу у Вищій педагогічній школі у Відні, де значна увага приділяється роботі з засобами масової інформації та їх використанню у вільний час. Вивчення педагогіки вільного часу тут триває 2 семестри і включає такі модулі: у першому семестрі (відвідування за-

нять у школі і практика, основи педагогіки, основи педагогіки вільного часу, розвиток особистості і комунікація, мистецтво та креативність), а у другому семестрі (відвідування шкільних занять і практика, основи права, курс різноманітності, музика і спорт).

Значний досвід має Вища педагогічна школа в австрійському місті Штаермарк. Науково-дослідна робота в даному навчальному закладі спрямована на пошук нових шляхів підвищення знань та ефективності педагогічної діяльності у сфері вільного часу. Отримані результати безпосередньо використовуються при підготовці підручників, навчально-методичних матеріалів, навчальних планів, нових освітніх пропозицій чи стандартів якості викладання і навчання. Студенти вивчають складові навчально-виховного процесу та роботи з дітьми у школі та в позашкільний час. У центрі науково орієнтованої підготовки, підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних працівників – реалізація інтегративної дослідницької концепції, що поєднує дослідження, викладання, професіоналізацію та підвищення якості педагогічної діяльності. У процесі навчання студенти генерують нові знання, виконують дослідницькі проекти, співпрацюють з викладачами, вчителями шкіл, школами та дитячими садками. Усі проекти виконуються колективно, у процесі групової роботи.

Підготовка фахівців з педагогіки вільного часу ведеться також у Вищій педагогічній школі – Інституті в австрійському місті Форальберг. Тут вважають, що педагогіка вільного часу займається різними сферами життя, навчання і досвіду людини. Зростаюча потреба в опіці упродовж усього дня підвищує потребу в підготовлених педагогах, які можуть здійснювати таку опіку на необхідному якісному рівні. Вища школа пропонує спеціалізацію з педагогіки вільного часу як доповнення до загальнопедагогічного навчання. Підхід до навчання тут розглядається з точки зору гетерогенності, включеності в середовище, індивідуалізації і диференціації, креативності, формування комунікативних здібностей, необхідних для співпраці з дітьми, педагогічним персоналом, батьками, громадськими організаціями, комунальними органами тощо. У процесі навчання формується також медійна компетентність, креативність, гендерна різноманітність, соціальна компетентність та компетентність у подоланні конфліктів.

З 2012 р. відповідна робота ведеться у Вищій педагогічній школі в м. Бургенланд (Австрія). Особлива увага тут приділяється вихованню рівності шансів, посиленню соціальної компетентності, а також розвитку суспільної відповідальності. Педагог з вільного часу отримує знання з педагогічних та психологічних основ розвитку особистості, педагогічну підготовку з орієнтацією на практичну діяльність. Фахівець повинен вміти в рамках опіки дітей упродовж дня планомірно застосовувати основи педагогіки вільного часу, описувати різні

організаційні моделі проведення вільного часу, планувати відповідні заходи, застосовувати методи сприяння поліпшенню психічного та фізичного самопочуття, адекватно формувати простір вільного часу. Тут йдеться також про впровадження мистецько-креативних заходів, орієнтованих на потреби дітей та молоді, використання засобів масової інформації.

Суттєвим є вміння самостійно планувати, проводити і осмислювати заходи з педагогіки вільного часу, застосовувати методи індивідуалізації та диференціації в рамках проведення вільного часу, включати в плани заходи для дітей з обмеженими потребами і можливостями, вести цілеспрямовані спостереження з огляду на певні аспекти, аналізувати умови співпраці між школою і спільнотою. При цьому педагог з вільного часу має знати і адекватно враховувати правові основи опіки дітей в школі після занять. Окремі модулі присвячені таким темам як основи педагогіки вільного часу, різноманітність з акцентом на проведення вільного часу, спорт, орієнтований на потреби дітей та молоді, розвиток особистості та комунікація, мистецтво (музика) як креативна активність,

У Вищій педагогічній школі у м. Зальцбург (Австрія) також розпочато підготовку спеціалістів за фахом «академічний педагог вільного часу», яка триває протягом 2 семестрів і включає вивчення таких дисциплін як: розвиток особистості та комунікація, основи педагогіки, основи педагогіки вільного часу, основи права, багатоманітність, мистецтво і креативність, рух та спорт. Підготовка передбачає також практичні заняття, які проводяться у відповідних школах. Таким чином, навчальний заклад враховує зростаючу потребу у формах продовженого дня і ставить перед своїми студентами, перш за все завдання: оволодіти широкими знаннями педагогіки вільного часу з метою їх подальшого застосування в роботі з учнями початкової школи та вихованцями дитячих садків.

Студенти вчаться забезпечувати опіку і супровід процесу розвитку дітей змістовно, дидактично, методично, кооперативно і організаційно. Адже основними завданнями педагогічної підготовки є такі як: ознайомлення з різними формами креативного та анімаційного наповнення вільного часу в поєднанні відповідної теорії і практики; саморефлексія та розвиток особистості студентів; сприяння розвитку особистості і креативних здібностей дітей та молоді з урахуванням їх різноманітності. Підвищення кваліфікації з педагогіки вільного часу включає тут такі модулі як відвідування занять та практика, основи права, основи педагогіки, розвиток особистості та комунікація, різноманітність, основи педагогіки вільного часу, мистецтво та креативність, музика і спорт.

Отже, концепція педагогіки вільного часу враховує, з одного боку, природні пошуки дітьми

та молоддю емоційних подразників, переживань та викликів, а з іншого – зростаючу відсутність адекватних заходів, які були б достатньо ефективними і відповідали потребами та інтересам учнів. Різноманітні заходи та форми активності школярів у вільний час спрямовані на запобігання та подолання ізоляції дітей і підлітків, налагодження контактів між ровесниками, а також формування спільного позитивного досвіду та подолання конфліктів.

Широко практикується цільовий підхід з урахуванням специфіки різних вікових груп дітей та дорослих, у тому числі з метою подолання певних кризових явищ серед дітей, підлітків та молоді. Педагогіка вільного часу включає також групові та індивідуальні проекти з педагогіки переживань, де акцент робиться на спільні зайняття і переживання дітей та відповідних педагогів. При цьому змінюється традиційна залежність дітей від вихователів і виникають стосунки з обох сторін, кожна з яких формує і розвиває свій емоційний досвід.

Водночас у процесі розвитку педагогіки сформувалось дозвіллезнавство як «галузь науки, яка вивчає життєдіяльність, відносини й організацію людей у сфері вільного часу». Оскільки у вільний час людина повинна мати можливість для того, щоб розкрити себе і краще проявити свої здібності та повніше задовольнити свої зростаючі потреби». І. В. Белецька, С. Я. Харченко та Т. С. Гаміна (2004) вважають, що специфіка вільного часу учнівської молоді виявляється на рівні таких завдань: формування в учнівської молоді позитивної Я-концепції, навичок співпраці, колективної взаємодії, вміння займатися корисною діяльністю, включатися в різні види діяльності, які пов'язані з організацією культурно-дозвілдової діяльності й самостійно організовувати її. Вони виділяють, зокрема, такі ознаки вільного часу, які полягають у можливості мати у своєму розпорядженні вільний час, звільнений, умовно кажучи, від необхідної діяльності; у свободі більшого вибору занять на власний розсуд; у зміні видів діяльності у вільний час, їх взаємозамінності та вільному чергуванні; у безпосередній спрямованості вільного часу на саморозвиток особистості. пропонують такі функції вільного часу як розвивальна, орієнтаційна, комунікативна, рекреативна та функція розрядки напруженості.

Завданнями педагогіки дозвілля вважаються організація виховного процесу у вільний час, оволодіння теорією та методами соціальної роботи у сфері дозвілля, визначення місця цієї діяльності в системі педагогічного знання і практики, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду соціальної роботи у сфері дозвілля. Йдеться також про підготовку фахівців з рекреації, які повністю інтегровані і включені в місцеву спільноту і розвивають навички участі у соціокультурних проектах, підтримки освітньої діяльності у вільний час, навчання упродовж життя тощо.

Утім, в Україні та за кордоном в поняття культурного дозвілля вкладається різний сенс. У нашій країні традиційно дозвілля розглядається не лише як «чистий» відпочинок, а носить виховний і пізнавальний характер. Ця традиція зберігається і сьогодні, особливо при організації дитячого та юнацького дозвілля. Таким чином, одна з актуальних проблем, пов'язана з моральним оздоровленням суспільства і його майбутнім, – пошук оптимальних варіантів, а також визначення пріоритетів в організації і змісті дозвілля.

За кордоном частіше вживається таке поняття як соціокультурна анімація. Аніматор у цій сфері діяльності повинен, перш за все, допомогти людині зорієнтуватися в різноманітті видів дозвілля, знайти цікаве заняття з урахуванням особистісних потреб. У завдання такого фахівця входить уміння організувати культурний відпочинок, який є засобом позбавлення від втоми, відвернення людини від її повсякденних проблем і нейтралізації негативних впливів життя. Очевидно, що такий відпочинок має бути активним, відрізнитися високим рівнем емоційності і тому давати психологічну розрядку. Важливо тільки правильно його планувати, наповнювати яскравими видовищними заходами, обмінами, поїздками, походами, змаганнями, жартами, іграми.

Термін «анімація» вперше з'явився у Франції на початку ХХ ст. у зв'язку з введенням закону про створення різних неполітичних асоціацій (1901 р.). До того часу різні соціальні об'єднання людей (за інтересами, за способом заповнення дозвілля тощо) існували поза конкретною політичною активністю. Згодом ситуація різко змінилася: з одного боку, збільшився обсяг вільного часу населення за рахунок поступового скорочення робочого часу. А з іншого, – почали розвиватися різноманітні аматорські асоціації (об'єднання), що потребувало відповідного юридичного оформлення.

Спочатку виникла анімація як діяльність, спрямована на те, щоб викликати і посилювати живий інтерес до культури, художньої творчості. Сьогодні термін «анімація» використовується у вузькому і широкому значенні слова. Вузький сенс характеризує організацію дозвілля в готелях, на корпоративних заходах, дитячих святах. При цьому допускається особиста участь відпочиваючих у культурно-масових заходах. Анімація у такому розумінні розглядається і як діяльність з розробки спеціальних програм проведення вільного часу.

Анімаційні програми включають спортивні ігри та змагання, танцювальні вечори, карнавали, ігри, хобі, заняття, що входять до сфери духовних інтересів і т.п. Отже, аніматор у вузькому значенні слова – спеціаліст, що займається підготовкою індивідуальних і колективних програм та заходів, що орієнтує людину у вільний час і організує повноцінне дозвілля. Деякі дослідники проводять аналогію між сучасним аніматором в області

дозвілля та «масовиком-витівником» радянських часів. О. І. Черниш проаналізувала діяльність багатьох традиційних організацій Франції, що мають досвід анімаційної роботи, яку можна розглядати в широкому сенсі. Сотні театрів і кінозалів, розгалужена мережа спортивних майданчиків, чудові парки – все це є доступним для кожного «середнього» громадянина. Однак все більше жителів міст країн Західної Європи проводять своє дозвілля за допомогою Асоціацій культурного розвитку, які зародилися у 1990-х роках в Парижі і працюють під керівництвом управління культури міської мерії (Азарова, 2012).

Нині у 25 містах Франції нараховується близько 400 майстерень, що охоплюють у цілому 175 найрізноманітніших напрямків дозвілля. Так, наприклад, у культурному центрі в Парижі, що об'єднав кілька майстерень, працюють секції ікебани і китайського живопису, тут також можна спробувати свої сили у заняттях музикою за допомогою комп'ютера. Є майстерні, які називаються ательє палітурної і столярної справи, класичного танцю і скульптури, ритмічної гімнастики, тощо. Ці ательє виступають своєрідними культурними центрами міських кварталів, місцем, де можуть зібратися ентузіасти, щиро захоплені тією чи іншою справою. Більшість людей, що постійно відвідує майстерні, живуть в цих або сусідніх районах, тобто неподалік від них. Подібні центри допомагають людям пізнати одне одного, а іноді пізнати і самих себе, свої нерозкриті можливості і здібності. Не випадково дослівний переклад із французької офіційної назви цих центрів звучить приблизно так – «ательє культурного самовираження і добросусідства».

Таким чином, у Франції соціокультурна анімація є досить поширеним явищем. Власне, соціокультурна педагогіка сформувалась з таких понять як «центри освіти», «соціальні центри» та «активна освіта». Хоча спочатку анімація включала лише культурний аспект. Разом з тим не слід обмежувати сутність і специфіку анімації тільки дозвіллевою діяльністю, оскільки важливою складовою цього процесу є смисловий потенціал. Включення до анімації світоглядної складової наближає нас до розуміння анімації як соціокультурного явища.

У цьому аспекті поняття «анімація» дозволяє, з одного боку, досить точно охарактеризувати цілі соціокультурної діяльності, виявити її консолідуючий (об'єднуючий) характер, а з іншого – позначити внутрішній аспект взаємовідносин суб'єктів соціокультурного процесу (особливі способи спілкування, діалогу, наповненого участю, почуттям, дією). Поняття «соціовиховна анімація» почало застосовуватись ще в кінці 60-х років минулого століття і при цьому йшлося про поєднання педагогіки та анімації.

Слід зазначити, що в сучасній науці поняття «анімація» здебільшого застосовується для харак-

теристики відносин, поживлення стосунків між індивідами та соціальними групами. Тому учасники анімаційних заходів ставлять перед собою за мету певну зміну поведінки в міжособистісних і колективних відносинах за допомогою різноманітних видів діяльності. Якщо говорити про функції аніматора, то потрібно сказати, що він виконує роль активатора або каталізатора локальних процесів розвитку місцевих спільнот. У його завдання входить надання послуг, спрямованих на надання допомоги місцевій громаді або якоїсь групи громадян у самостійному вирішенні їхніх проблем.

Поступово через Європейську раду в Страсбурзі та ЮНЕСКО соціальний аспект поняття «анімація» поширюється в багатьох європейських країнах і США. Досвід Швейцарії показує можливість існування єдиної системи, яка формує «повсякденну культуру» країни. Поняття «анімація» визначається швейцарськими фахівцями як свідомо діяльність, спрямована на розвиток і зміну соціального спілкування людей, громадських структур та вдосконалення умов для дій окремих індивідів та соціальних груп з метою більш повної реалізації потенціалу різнобічних людських можливостей.

Отже, анімація розглядається як складова частина всієї соціальної діяльності. В даний час у всій Швейцарії анімація стала широко визаним поняттям на всіх рівнях і використовується в багатьох сферах соціального і культурного життя. Завдання соціально-культурної анімації мають суспільну значущість. Адже вона виходить з цілей формування соціально зрілої людини, розвитку її різнобічних можливостей, відродження етичних цінностей, значною мірою втрачених нині, особливо в середовищі молоді, а також духовного оновлення суспільства в цілому. Анімація стимулює розвиток комунікації – основи всіх соціальних відносин, сприяє досягненню таких цінностей, як самореалізація і високий рівень життя.

У Швейцарії соціально-культурну анімацію також розглядають у вузькому і широкому значенні, що однак має свої особливості. У вузькому сенсі вона являє собою нову професію, що має власну ідентичність. Для підготовки до відповідних фахівців існують спеціальні школи соціально-культурної анімації. Створена і організація, яка координує діяльність цих навчальних закладів. Анімація в широкому розумінні позначає певний спосіб ведення соціально-культурної роботи в різних сферах суспільної діяльності. Цей спосіб включає в себе особливі методичні прийоми, спрямовані на розвиток соціального контексту. Соціально-культурна анімація в цьому сенсі спирається на принцип партнерства і містить нормативні елементи – такі, як «участь», «критична позиція», «інновація», «орієнтація на потреби особистості», та інші, які можуть гарантувати спрямованість громадської діяльності в русло розвитку демократичних норм життя.

У даний час у Швейцарії в сфері соціально-культурної анімації існує вже більше двох тисяч різного роду установ і центрів. Тільки в німецькомовних кантонах створено три центри з підготовки аніматорів, які все більше підтримуються державою. Соціально-культурна анімація робить сьогодні помітний внесок у суспільний розвиток країни, особливо в галузі соціальної роботи, освіти і культури. Вона поширена в роботі з молоддю – в молодіжних клубах, різних дитячих і юнацьких організаціях, громадських центрах, дозвілєвих закладах тощо. Важливою формою роботи аніматорів є робота в житлових кварталах, яка спрямована на поліпшення життєвих умов у певному житловому просторі. Нині нові центри соціокультурної анімації створюються і на підприємствах, особливо в сфері обслуговування. Такі центри перебувають у кращій фінансовій ситуації і можуть собі дозволити більші витрати для організації різного роду акцій і заходів.

У Нідерландах соціокультурна анімація також отримала суттєві імпульси для свого розвитку. Виникнення та становлення соціокультурної анімації пов'язано тут з анімацією культури вільного часу, культурною роботою, педагогікою культури, соціальною педагогікою, педагогікою вільного часу, педагогікою переживань тощо.

Певного поширення набула соціокультурна анімація в країнах Латинської Америки та в інших регіонах світу. Утім, добре відомою у цьому відношенні у Європі залишається Вища школа соціальної роботи у швейцарському місті Люцерн, де здійснюється підготовка фахівців з даної професії і періодично видається навчально-методична та наукова література. У багатьох інших вищих навчальних закладах соціокультурна анімація інтегрована в різні навчальні дисципліни. У Німеччині та Австрії звичним є співіснування соціальної роботи і соціальної педагогіки, а соціокультурна анімація згадується перш за все в науці про виховання.

До речі, відомий німецький фахівець Вольфганг Нарштедт порівнює педагогіку вільного часу та анімацію з культурною роботою і представляє анімацію як варіант культурної роботи, що виступає як педагогіка вільного часу. Пізніше австрійський науковець Горст Опашовські проводив паралелі між анімацією і педагогікою вільного часу, культурною роботою та педагогікою подорожей, розглядаючи їх у рамках педагогіки та дидактики вільного часу і розрізняючи з соціоекологічною, матеріальною, медійною та персональною анімацією. Поширена думка, що анімація є однією з основних форм педагогічної діяльності, виступає методичною концепцією професійної підготовки для сфери вільного часу та проведення відпусток. Соціокультурна анімація розглядається також в контексті дидактики вільного часу.

Проте при уточненні поняття педагогіка вільного часу в контексті взаємозв'язку її з соціокультурною

анімацією думки фахівців розходяться. Зокрема, педагогіка вільного часу фігурує між соціальною педагогікою, спортивною педагогікою та освітою дорослих або між середньоевропейською наукою виховання і англо-американською наукою про вільний час. Таким чином, педагогіка вільного часу розглядається то в контексті загальної педагогіки, то як спеціальна галузь освіти дорослих, шкільної, соціальної або спортивної педагогіки, але інколи – як самостійна субдисципліна науки про виховання.

Грегор Гюзі (2005), наприклад, розглядає співвідношення соціокультурної анімації та педагогіки вільного часу і наводить певні аргументи, які, на його думку, дають підстави визнати педагогіку вільного часу самостійною дисципліною. Критеріями для такого висновку він вважає спеціальну предметну сферу, власну перспективу щодо предметної сфери, свої методи, свою підготовку фахівців, характерну для дисциплін з практичної орієнтації, а також визначені фахові компетентності.

Утім, попри певні спроби визнати педагогіку вільного часу самостійною педагогічною дисципліною ця ідея не знаходить достатньої підтримки. Оскільки вважається, що нібито вона не має дійсно цілісної теорії, недостатньо чітко визначає і цільову групу, що охоплює різні вікові групи – від дітей до людей, які вже завершили свою трудову діяльність, і таким чином залишається складовою соціальної педагогіки.

Цікавим є досвід США, де проголошений принцип загального включення населення до вирішення проблем, що впливають на побут і повсякденне життя мешканців територіальної громади, облаштування сприятливої соціальної дійсності. Існує поняття – ком'юніті (community, в перекладі з англійської мови – громада).

Общинний підхід США базується на ряді концептуальних положень: поліпшення якості людського життя; заперечення роз'єднаності людей; різноманіття відмінностей; свобода може бути розширена тільки шляхом підвищення соціальної відповідальності. Теоретичне обґрунтування поняття «анімація» пов'язане з організацією всіх компонентів соціокультурного середовища спільноти та рівнів анімації: організаційного, діяльнісного та технологічного.

Аніматор може звертатися також до технології фасилітації, яку в педагогічному процесі часто

розуміють як міжособистісну взаємодію між учителем та учнем, що базується на засадах гуманізму, толерантності тощо. До навичок фасилітатора відносять: створення атмосфери абсолютного сприйняття; активне слухання (уміння слухати людей, встановлювати взаєморозуміння); керування групою динамікою.

Поширена нині в Європі «концепція різноманітності» бере свій початок в США з громадянського руху проти расизму та боротьби за рівність шансів. В кінці 90-х років минулого століття даний підхід почав використовуватися і в Європейському союзі. Набув поширення і менеджмент різноманітністю як метод роботи з персоналом, перш за все на підприємствах, що спрямовується на конструктивне і вигідне використання різноманітності працівників для підвищення прибутків.

Свідченням високої уваги до даної якості особистості стало прийняття закону про однакове ставлення до людей з різними особливостями, який називають також антидискримінаційним, мета якого – запобігати і усувати несправедливість. Закон охоплює різні сфери життя, включаючи придбання товарів, відвідання кафе, оренду квартир або закінчення терміну страхування тощо. Норми закону стосуються етнічного походження людей, їх статі, релігії чи світогляду, інвалідності, віку та статевої ідентичності. Проте головною сферою вважається професійне життя людей. Саме в цьому контексті слід розглядати і економіко-політичну ініціативу «Хартія різноманітності», прийняту у Німеччині (Charta der Vielfalt).

Висновки. Критичне осмислення вільного часу потребує його філософського розуміння і адекватного сприйняття у контексті сучасної педагогіки, що означає розширення можливостей підвищення ефективності дітей і молоді та розвитку особистості. З цією метою варто розглянути виникнення та становлення педагогіки вільного часу, а також досвід підготовки фахівців для даної сфери, що накопичений в різних європейських країнах. Варто розглянути також практику організації дозвілля. У педагогічній діяльності широко застосовується соціокультурна анімація. Певні спроби визнати педагогіку вільного часу самостійною педагогічною дисципліною до цього часу не знаходять достатньої підтримки. Таким чином вона вважається складовою соціальної педагогіки.

Література

- Азарова Т. В. Центр місцевої активності для розвитку громад. Кіровоград : ІСКМ, 2012. 144 с.
- Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвілєвої діяльності. Ч. І. Київ : ДАКККиМ, 2010. С.12–13.
- Сурякова М. В. Самоорганізація вільного часу конкурентоздатної особистості. 2013. URL: <http://www.metaljournal.com.ua/self-organization-of-free-time/> (дата звернення: 27.09.2017).
- Харченко С. Я., Белецька І. В., Гаміна Т. С. Організація вільного часу школярів. Луганськ : Альма-матер, 2004. 326 с.
- Charta der Vielfalt. URL: [https://www.bmbf.gv.at/schulen/recht/erk/freiz_paed_anr_vo_entwurf_vb.pdf?4v7tawVorblattZiel\(e\)](https://www.bmbf.gv.at/schulen/recht/erk/freiz_paed_anr_vo_entwurf_vb.pdf?4v7tawVorblattZiel(e)) (дата звернення: 27.09.2017).

Gregor Husi. Über das Verhältnis von Soziokultureller Animation und Freizeitpädagogik. Mai 2005. URL: <http://www.carl-auer.de/fileadmin/carl-auer/materialien/leseprobe/978-3-89670-345-3.pdf> (дата звернення: 27.09.2017).

Freizeitpädagogik. URL: <http://de.wikipedia.org/wiki/Freizeitpädagogik> (дата звернення: 27.09.2017).

References

- Azarova, T. V. (2012). *Tsentr mistsevoi aktyvnosti dlia rozvytku hromad [Center for Local Activities for Community Development]*. Kirovohrad, Ukraine: ISKM (ukr).
- Kovalchuk, T. I. (2010). *Osnovy pedahohichnoi dozvillievoi diialnosti [Basics of pedagogical leisure activities]*. Part I. Kyiv, Ukraine: DAKKKiM (ukr).
- Suriakova, M. V. (2013). *Samoorhanizatsiia vilnoho chasu konkurentozdatnoi osobystosti [Self-organization of free time of a competitive personality]*. Retrieved from <http://www.metaljournal.com.ua/self-organization-of-free-time/> (ukr).
- Kharchenko, S. Ya., Bieletska, I. V., & Hamina, T. S. (2004). *Orhanizatsiia vilnoho chasu shkoliariv [Organization of free time for schoolchildren]*. Luhansk, Ukraine: Alma-mater (ukr).
- Charta der Vielfalt*. (n.d.). Retrieved from https://www.bmbf.gv.at/schulen/recht/erk/freiz_paed_anr_vo_entwurf_vb.pdf?4v7taw Vorblatt Ziel(e) (ger).
- Gregor, Husi. (Mai 2005). *Über das Verhältnis von Soziokultureller Animation und Freizeitpädagogik*. Retrieved from <http://www.carl-auer.de/fileadmin/carl-auer/materialien/leseprobe/978-3-89670-345-3.pdf> (ger).
- Freizeitpädagogik*. (Mai 2005). (n.d.). Retrieved from <https://de.wikipedia.org/wiki/Freizeitpädagogik> (ger).

PEDAGOGIKA CZASU WOLNEGO: ANALIZA SPOŁECZNO-FILOZOFICZNA

Horuzhyj Hryhorij, Doktor filozofii, Profesor, Kijowski Narodowy Uniwersytet Handlu i Ekonomii, ul. Kioto 19, 02156 Kijów, Ukraina, g.khoruzhyi@gmail.com

Autor podejmuje problematykę wolnego czasu i jego roli w rekreacji, zaspokajaniu potrzeb, komunikacji, przekazywaniu doświadczeń życiowych i rozwoju osobowości dzieci i młodzieży. Ponadto uzasadnia potrzebę edukacji i szkolenia specjalistów w tym zakresie powołując się na przykłady zwłaszcza z Niemiec i Austrii. Ciekawe są także refleksje nad animacją społeczno-kulturalną Francji, Szwajcarii i Ameryki Łacińskiej. W artykule omówiono również doświadczenia Stanów Zjednoczonych i Republiki Federalnej Niemiec w realizacji «konceptu zarządzania różnorodnością».

Słowa kluczowe: animacja społeczno-kulturalna; animacja; czas wolny; nauka pedagogiczna; pedagogika wolnego czasu; pedagogika wolnego czasu; różnorodność; wypoczynek.

PEDAGOGY OF FREE TIME: SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Khoruzhyi Grygorii, Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Kyiv National University of Trade and Economics, 19 Kioto Str., 02156 Kyiv, Ukraine, g.khoruzhyi@gmail.com

The author examines the concept of free time and such features as recreation, development of personality, fulfilling of needs, communication, transfer of experience. The attention is focused to the development of children and youth. In this connection the appearance and becoming of pedagogy of free time are investigated, in particular in Germany and Austria, and training for this area. It is an interesting reflection about sociocultural animation in France, Switzerland and some countries of Latin America. In the article the experience in implementation of «diversity concept» in the USA and Germany is studied.

The findings of the research show that critical understanding of leisure needs its philosophical reflection and adequate perception in the context of modern pedagogy, which means empowering efficiency for children and the young, as well as personal development. It is worth considering the emergence and formation of leisure pedagogy and training experience for the sector, gained in various European countries, in order to analyze the problem. Moreover, the practice of leisure activities should be considered as well. The study stresses the fact that sociocultural animation is widely used for education. Certain attempts to recognize the pedagogy of free time as an independent pedagogical discipline have not found sufficient support yet. Thus, it is considered an integral part of social pedagogy.

Key words: animation; diversity; free time; leisure; pedagogical science; pedagogy of free time; pedagogy of leisure; social and cultural animation.

Стаття надійшла до редакції 19.06.2017

Прийнято до друку 05.10.2017